

Duurzaam is de toekomst

Voorstellen voor het regeerakkoord 2017-2021

Den Haag, 20 april 2017

Duurzaamheidsoverleg Politieke Partijen

Duurzaam

GROENLINKS

ChristenUnie

Vooraf

Nederland is het land bij uitstek om een duurzame economie en samenleving in te richten. Duurzaamheid is een bittere noodzaak, en het biedt ook grote kansen voor de BV Nederland. De komende jaren, en die strekken zich uit over meerdere kabinetsperiodes, zal een majeure transitie moeten plaatsvinden, als we onze brede welvaart (economisch, ecologisch en sociaal) willen blijven ontwikkelen. Nederland doet die transitie niet alleen, want 195 landen hebben het klimaatakkoord van Parijs ondertekend en 139 landen hebben het verdrag inmiddels geratificeerd. Mondiaal zijn de United Nations Sustainable Development Goals de duurzaamheidsstandaard voor alle landen. Met Europese landen streven we naar brede welvaart volgens de OESO Better Life Index. En ook in Nederland bestaat brede consensus dat de 'Monitor Brede Welvaart' het kompas zal zijn in ons streven naar brede welvaart: hier & nu, later én elders, binnen de grenzen die de planeet kan dragen. We zijn bovendien geen volger, wijzen niet met onze vinger naar andere landen, maar tonen allereerst zelf verantwoordelijkheid en willen vooroplopen. Er is daarom geen twijfel over het feit dat het komende kabinet duurzaamheid de allerhoogste prioriteit zal moeten geven. Het brede welvaartsbegrip is hierbij uitgangspunt voor het beleid.

De wereld staat bovendien niet stil. De prognoses en modellen worden permanent aangepast doordat de realiteit ze heeft ingehaald. In de nabije toekomst valt niet uit te sluiten dat verdere aanscherping van maatregelen nodig zijn om doelstellingen eerder dan nu gepland te halen. Dat betekent dat de maatregelen en plannen die we vandaag bedenken, morgen moeten worden bijgesteld.

In dit licht doet het Duurzaamheidsoverleg Politieke Partijen het kabinet i.o. een overzichtelijk aantal voorstellen, die richtinggevend zijn voor een adequaat duurzaamheidsbeleid. Over de voorstellen hoeft politiek geen twijfel te bestaan, omdat de achterbannen van een groot aantal partijen met elkaar hierover inhoudelijk consensus hebben bereikt. Bijgaand pakket aan voorstellen is de basis voor verduurzaming voor een komend kabinet.

Deze notitie is bedoeld als input voor het Regeerakkoord en allereerst gebaseerd op de diverse verkiezingsprogramma's en vele rapporten van maatschappelijke organisaties en onderzoeksinstellingen. Het stuk is opgedeeld in drie overzichtelijke hoofdstukken en bevat een aantal samenhangende paragrafen en alinea's ten einde tot een consistent duurzaam beleid te komen. Het stuk heeft niet de pretentie compleet te zijn, maar wel de belangrijkste duurzaamheidsvraagstukken aan de orde te stellen.

De notitie is samengesteld door partijcommissies c.q. netwerken van zes politieke partijen: VVD, CDA, D66, GroenLinks, PvdA en ChristenUnie (*). Hiermee is een breed politiek draagvlak voor het beleid en de maatregelen die wij in deze notitie voorstellen en weet het toekomstige kabinet zich gesterkt dat dit beleid vruchtbaar kan worden uitgevoerd.

Wij zien uiteraard met veel belangstelling uit naar de weerslag van ons werk in het definitieve Regeerakkoord! Wij zijn graag bereid een verder toelichting te geven, en in gesprek te komen over de uitwerking van onze voorstellen.

De commissies en netwerken van VVD, CDA, D66, GroenLinks, PvdA en ChristenUnie.

A. Energie en Klimaat, Mobiliteit en Internationale Samenwerking

1. Nationaal Energie Akkoord 2.0

Klimaatwet verankert beleid en doelen

Met het huidige Energie-akkoord is een goede start gemaakt met het transitiedenken, maar zijn we er niet. Het heeft een ambitieus en robuust vervolg nodig. Het Nationaal Energie Akkoord 2.0, het masterplan voor de Energietransitie omvat de Klimaatakkoorden van Parijs (2015), aan te passen in 2018 na de tussenevaluatie door het IPCC. Het wordt verankerd in een Klimaatwet. De Klimaatwet omvat tussendoelen voor de afbouw van CO₂ - broeikasgas emissies: 2020 (25%), via 2030 (40%) en 2040 naar 2050 (95%). Uiterlijk in 2050 wordt vrijwel alle in Nederland gebruikte energie schoon opgewekt. Spiegeling aan de doelstellingen van de voorhoede in de EU wordt normgevend.

Doelen energiebesparing worden geborgd

In de Klimaatwet wordt ook het doel van twee tot drie procent energiebesparing per jaar geborgd. Daarbij moet worden gegarandeerd dat Nederland met de maatregelen die genomen worden deze doelstelling haalt.

2. Marktordening 2.0: een strategisch plan

Nieuw speelveld, nieuwe afspraken

De energiemarkt -nu centraal en grootschalig- wordt meer en meer ook decentraal en kleinschalig. Dat betekent een nieuw speelveld van aanbieders en afnemers. Door consequent beleid en juiste prijsstelling, worden producenten, netbeheerders en afnemers gestimuleerd om hun nieuwe rol in te vullen. Onderdelen daarvan zijn: visie en invulling ten aanzien van vraagsturing, energie-opslag, conversie (power-to-gas e.a.) en warmtenetten; met daarbij ruimte in regelgeving voor pilots en afstemming in EU-verband (met name NWE-koplopers). Hierbij zal gelden: *“Overheid waar het moet, en Markt waar het kan”*. Maar ook *“Centraal waar het moet en Decentraal waar het kan”*.

Nieuwe technieken nemen rol van aardgas over

Warmte/koude behelst de helft van de totale energievraag, waar nu nog in voorzien wordt door aardgas, waarbij één aanbieder sterk overheersend is. Technieken zoals, wko, wkk, geothermie, warmtenetten, warmtepompen, etc. zullen de rol van gas over moeten nemen. Warmte wordt daarmee een sterk lokale en ten dele een regionale activiteit, met vele aanbieders. Een uitbreiding van het bestaande Aardgas marktmodel tot een Warmte Marktmodel, zal dit accommoderen.

Meer ruimte voor innovatie

Pilots zullen de concretisering van de marktmodellen bevorderen. Het kabinet zal daartoe de experimenteermogelijkheden verruimen, zodat pilots niet belemmerd worden door bestaande regelgeving voor energie en ruimtelijke ordening, die gebaseerd zijn op oude marktmodellen..

3. Energietransitie: Voorzieningszekerheid en Economische motor

Gaswinning gaat omlaag

Uitgangspunt bij de gaswinning in Groningen is de veiligheid van de inwoners. De gaswinning wordt deze kabinetsperiode teruggeschroefd naar een veilig niveau. Met jaarlijks besluiten over verdere verlaging. Einddoel is dat aardgasopslag en –winning primair gericht zijn op piek en buffervoorzieningen en industriële precisietechnieken.

Kolencentrales gaan dicht

Dit kabinet neemt een besluit over het pad naar sluiting van de kolencentrales. Voorwaarde is dat de CO₂ rechten uit de markt gehaald worden. Functieverandering kan dit proces bevorderen, bijvoorbeeld door grootschalige energieopslag. Indien dit proces niet snel genoeg gaat, zullen de Provincies worden aangespoord en gefaciliteerd om hun rol als bevoegd gezag te gebruiken.

Routekaart (aardgasloze) Warmtevoorziening

Nu de Nederlandse aardgasproductie sterk teruggebracht wordt en een afhankelijkheid van importgas ongewenst is, zal onze warmte/koude-voorziening anders ingericht moeten worden. Deze aardgasloze warmtevoorziening kan gebaseerd worden op restwarmte en aardwarmte in combinatie met warmteopslag, warmtenetten, op warmtepompen en zonneboilers, alles in combinatie met een krachtig isolatieprogramma. Hiertoe zal een routekaart tot 2030 ontwikkeld worden. Voor hoge temperatuurwarmte (de helft van de warmtevraag), noodzakelijk bij grootschalige industriële processen en mobiliteit, zullen andere technieken ingezet moeten worden. Dit zal expliciet in de routekaart opgenomen worden. Proefboringen naar gas in de Waddenzee worden niet toegestaan. Er worden geen vergunningen verstrekt voor boringen naar schaliegas en steenkoolgas.

Routekaart Windenergie 2030

Wind op zee begint zich (ook) in Nederland snel te ontwikkelen. Dit heeft al tot een doorbraak in kostprijs geleid. Dit (succesvolle) beleid zal doorgezet en geïntensiveerd worden. Een Routekaart 2030 met een jaarlijkse aanbesteding van 2 GW nieuw windvermogen op land en op zee zal zo spoedig mogelijk vastgesteld worden. Zo wordt continuïteit na 2023 gegarandeerd, met een groot potentieel aan werkgelegenheid. Het kabinet ondersteunt de in EU verband ontwikkelde plannen voor windparken en netwerken. Ruimtelijke planvorming, financiering en regelgeving zullen daarbij internationaal afgestemd worden.

Energieopslag én conversie

In deze kabinetsperiode wordt bepaald op welke wijze opslag en conversie van duurzame energie en de ontwikkeling van smart-grids, beide zowel op lokaal als centraal niveau, verder worden ontwikkeld en gestimuleerd. Optimalisatie van het gebruik van verschillende technische opties staat hierbij voorop.

Mobiliteit richting zero CO₂

De huidige mobiliteit levert een ongewenste hoeveelheid CO₂-emissies op. De industrie is er ondanks vele innovaties niet in geslaagd deze emissies significant terug te brengen. Zij zal dus gedwongen moeten worden haar innovatiekracht anders in te zetten en wel naar zero CO₂-emissie voor voer-, vlieg- en vaartuigen. Het kabinet is voornemens om de verkoop van nieuwe fossiel aangedreven voertuigen, incl. bussen, te ontmoedigen en per 2025 geheel te laten stoppen. Dat vereist nu al een aantal infrastructurele aanpassingen, met als belangrijkste voorbeeld het net van laadfaciliteiten, zowel langs de openbare weg, op parkeerplaatsen als bij bedrijven. Het opheffen van de knelpunten die nu al gevoeld worden zal de nodige innovatiekracht van de industrie vergen, terwijl aanleg en onderhoud werkgelegenheid oplevert.

4. Organisatie Energietransitie

Overheid voert Krachtige regie

De omvang en impact van de energietransitie is, in vergelijking met bijvoorbeeld de Deltawerken, van een andere orde van grootte, m.n. qua complexiteit. Het gaat om duizenden grote en kleine projecten die in samenhang uitgevoerd moeten worden in samenwerking met burgers en bedrijven op alle niveaus. De regiefunctie is cruciaal, net als destijds bij de uitvoering van de Deltawerken. Dat is toen niet bij de markt belegd en dat kan ook nu, bij de energietransitie, niet bij de markt belegd worden. Het kabinet ziet daarbij een krachtige regie van de overheid daarmee als onontkoombaar. Waar het gaat om een landelijke, centraal aangestuurde infrastructuur, zal dat de rijksoverheid zijn, in samenspraak met beheerders. In het domein van Lage temperatuur warmte zal de lokale overheid regie voeren, met name omdat hier geen sprake is van een landelijke infrastructuur.

Ruimtelijke inpassing

In de al in voorbereiding zijnde Nationale Omgevingsvisie zal de toekomstige grondgebonden energieproductie (wind- en zonneparken) nadrukkelijk meegenomen worden. Er zullen veel (moeilijke) ruimtelijke ordeningskeuzes gemaakt moeten worden, onmisbaar voor het goed functioneren van de marktmodellen. Volledige zelfvoorziening in 2050 zal voor Nederland niet mogelijk zijn; daarvoor is het energieverbruik te hoog in relatie tot het op een acceptabele wijze gebruik van de ruimte. Het kabinet neemt zich voor om ook al in deze kabinetsperiode te onderzoeken in hoeverre dit kan worden opgelost. Omdat alle ons omringende landen hetzelfde probleem hebben, zal in internationaal verband worden gepland en ontwikkeld.

B. Economie, landbouw, water, lucht en natuur

Circulair wordt het hart van de economie

De transitie naar de circulaire (en klimaatneutrale) economie biedt grote kansen. Deze systeemwijziging, van ontwerp tot hergebruik, is goed voor het milieu – het leidt immers tot minder vervuiling en verspilling. Het is goed voor de economie – het levert immers grote kostenbesparingen en meer leveringszekerheid van steeds schaarser wordende grondstoffen. Het draagt bij aan het realiseren van de klimaatdoelen inzake CO₂-emissie reductie. Circulair ondernemen brengt nieuwe bedrijvigheid en meer werkgelegenheid voor zowel hoog- als laagopgeleiden. De economische waarde verschuift immers van grondstof naar arbeid. Om de overgang naar de circulaire economie te versnellen en internationale kansen voor Nederland te verzilveren, neemt het kabinet de volgende maatregelen:

- In vervolg op het Grondstoffenakkoord worden extra private en publieke middelen voor noodzakelijke en kansrijke investeringen in technische en sociale innovaties samen met maatschappelijke partners bij elkaar gebracht in NLLinvest.
- Het kabinet introduceert een samenhangend pakket maatregelen dat het hart zal vormen van het milieu- en economisch beleid; het wegnemen van onnodig belemmerende regelgeving, circulair inkoopbeleid, producteisen op Europees niveau, lagere belastingdruk op arbeid en gerichte handelsbevordering.
- Topsectoren, de Nationale Wetenschapsagenda en de Onderwijs- en Onderzoeksregelingen voor het hoger en middelbaar beroepsonderwijs worden meer gefocust op maatschappelijke vraagstukken als klimaat en milieu en krijgen extra middelen om te investeren in programma's gericht op kennis en innovatie voor de circulaire economie.

Een grote opgave voor de Landbouw

De landbouw heeft voor de komende jaren een grote verduurzamingsopgave. Biodiversiteit, bodemvruchtbaarheid en waterkwaliteit lopen te grote risico's. De landbouw ondervindt bovendien steeds meer hinder van klimaatverandering en is zelf mede veroorzaker daarvan. Verduurzaming is niet alleen een opgave; het is dankzij de koplopperspositie mondiaal vooral ook een kans te innoveren en de voorsprong uit te bouwen. Onze kennis en kunde hebben we zelf nodig en is tegelijkertijd een exportproduct.

De sector is allereerst zelf verantwoordelijk de uitdagingen aan te gaan en zal daarvoor haar productiemethoden moeten aanpassen en moeten innoveren. Ook hier geldt: een duurzame landbouw is circulair. De overheid stelt daarvoor doelen en kaders, en neemt gerichte maatregelen om deze opgave te helpen slagen. De omgevingswet wordt ingezet om aan vergunningen duurzaamheidseisen te verbinden. Landbouwsubsidies en fiscale maatregelen zijn alleen beschikbaar voor duurzaamheidsprestaties van ondernemers: dit betreft zowel investeringen in verduurzaming als de levering door boeren van maatschappelijke diensten zoals natuurbehoud. Op milieubelastende gewasbeschermingsmiddelen zal een milieuheffing worden toegepast. Deze heffing komt ten goede aan een innovatiefonds voor verduurzaming van de landbouw.

Effectiever bestuur voor water, hogere normen voor luchtkwaliteit

Het huidige toezicht op (water)milieudelicten is ontoereikend en verdeeld. Te vaak en te veel kunnen vervuilers daardoor niet worden vervolgd. De bevoegdheden voor vaststellen van beleid; het houden van toezicht en controle – in het kader van de Europese kaderrichtlijn Water - worden daarom geconcentreerd bij de waterschappen. Dat geeft deze

organisaties een sterkere positie voor een effectief beheer van oppervlakte- en grondwaterkwaliteit. Bij de sterkere positie van de waterschappen hoort ook een sterkere democratische controle. Het kabinet onderzoekt welke aanpassingen nodig zijn en komt daarvoor met voorstellen.

Luchtkwaliteit, zowel buiten als binnen gebouwen, is een belangrijke factor voor de gezondheid. Het kabinet wil een aangescherpt Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit, gebaseerd op de normen van de WHO.

Investeren in de Natuur

Natuur heeft een belangrijke – vaak immateriële – waarde. Natuur draagt bij aan welzijn en gezondheid, en levert consumenten en bedrijven diensten die in geld niet zijn uit te drukken. Natuur moet worden beschermd, maar ook worden gebruikt. Natuur is bondgenoot van klimaat- en wateropgaven. Daarom kiest het kabinet te investeren in natuurontwikkeling. In Nederland is plaats voor een robuust netwerk van aaneengesloten natuur en evenzeer voor natuur dicht bij huis. Om dit in de praktijk te brengen zet het kabinet in op realisatie, uiterlijk voor 2027, van het Nationaal Natuurnetwerk (EHS). Hiervoor worden plannen voor bestaande en nog aan te leggen en te verwerven natuurgebieden versterkt. Ruimtelijke belemmeringen voor natuurontwikkeling worden weggenomen, en natuur wordt in de ruimte beter geïntegreerd.

Naast ruimte voor natuur is ook financiering een kritische succesfactor. Het Deltafonds wordt beschikbaar voor het realiseren van natte natuur, overstromingsbescherming, klimaatadaptatie en groene ruimte in de stedelijke omgeving. Voor het bevorderen van biodiversiteit worden nieuwe beleidsinstrumenten ontwikkeld.

Maatschappelijke uitdagingen nieuwe invalshoek voor gekantelde topsectoren

Topsectoren zijn gericht op het ontwikkelen van kennis en het bevorderen van kennis-uitwisseling voor economische kansen. In toenemende mate zijn die kansen gebaseerd op maatschappelijke uitdagingen, waarbij meerdere disciplines en sectoren zijn betrokken. Om die reden wordt de oriëntatie van de topsectoren gekanteld: niet de industriële sectoren zijn het doel, maar het oplossen van maatschappelijke uitdagingen levert ambitieuze innovatiedoelen op als energieopslag, gepersonaliseerde zorg, digitalisering van productieketens, nieuwe businessmodellen voor het zuinig omgaan met grondstoffen en duurzame voedselproductie. Deze werken positief en wervend, ook naar nieuwe generaties en investeerders en zijn laagdrempelig voor zowel start-ups als scale-ups. Financieringsmogelijkheden verschuiven, zodat er meer ruimte komt voor onderzoek, ondernemerschap en het MKB, door bijvoorbeeld de huidige PPS-toeslag Onderzoek en Innovatie te verruimen.

Stel duurzaamheid als norm bij handelsbevordering

Internationale handelsbevordering of handelsmissies moeten in het teken staan van duurzaamheid, en dit is ook het criterium voor deelname van bedrijven en support die ze van de overheid krijgen. De overheid profileert zich met het Nederlandse bedrijfsleven als de partner die kennis, ervaring en concrete oplossingen biedt voor duurzaamheid.

Daarnaast pleit het kabinet in Europa voor meer handhavingsbevoegdheden voor Europese milieuregels alsmede de oprichting van een internationaal milieuhof. Milieu krijgt daarmee een gelijkwaardig belang in de internationale rechtspraak. Daartoe kunnen de Europese milieuregels inclusief handhavingsbevoegdheden als voorbeeld opgenomen worden in aanvulling op de bevoegdheden van het internationaal gerechtshof in Den Haag.

C. Van belasting naar belonen en beprezen

Fiscale verschuiving van arbeid naar vervuiling

Om de markt het werk te kunnen laten doen, verschuiven we belastingdruk van arbeid naar vervuiling en grondstoffen. Nationaal zoeken we de ruimte hiervoor en internationaal streven wij naar het opheffen of aanpassen van regelingen die een level playing field verstoren (bijvoorbeeld over emissies van internationaal verkeer). Idealiter verwerken we de maatschappelijke kosten van vervuiling en gebruik/verbruik in de prijs van producten en aan de bron; met accijnzen of bronbelasting worden deze externe kosten geïnternaliseerd. Primaire grondstoffen beprezen we zwaarder dan secundaire om circulariteit te bevorderen. Het kabinet stelt dit principe internationaal aan de orde in het kader van de uitvoering van het akkoord van Parijs.

Subsidies, fiscale voordelen of andere wetgeving, die tegengesteld werken aan vergroening zijn marktversturend en vormen een uitgavenpost zonder publiek belang. Deze worden dan ook afgebouwd of gestaakt. Voorbeelden: de heffingskorting op de energiebelasting, de vrijstelling van accijns voor vliegverkeer en de BTW-vrijstelling op kolen.

Bronbelasting en ETS prijs ten minste 50 €/ton

Er komt een bronbelasting op fossiele energiedragers en directe vervuiling: als Nederland waar mogelijk, via de vorming van een Europese kopgroep waar dat internationaal noodzakelijk is. Het ETS wordt zodanig versterkt dat een CO₂-prijs van minimaal 50 €/ton ontstaat. Daartoe wordt in EU verband het overschot aan emissierechten geschrapt en een einde gemaakt aan het gratis weggeven van CO₂-rechten. Zolang dat niet geregeld is, zorgt een CO₂-heffing voor een bodemprijs. Deze wordt bij voorkeur in NW-Europees verband ingesteld. Er wordt gestart met een beperkte bodemprijs in 2018, deze wordt jaarlijks stapsgewijs verhoogd.

Verlagen van de belastingen en heffingen op arbeid maakt reparatie, hergebruik en recycling aantrekkelijk. Het zorgt ervoor dat lagere inkomensgroepen worden gecompenseerd en er werkgelegenheid ontstaat voor minder hoog opgeleiden.

CO₂ – bonus / malus voor energieverbruik

De regering zal een CO₂ bonus/ malus systeem in bestaande belastingen verwerken, zoals auto- en energiebelastingen, zodanig dat lage CO₂-uitstoot minder- en hoge CO₂-uitstoot meer wordt belast. Te beginnen met:

- De energiebelasting wordt gedifferentieerd naar CO₂, waarbij om de industrie te ontzien de huidige EB-staffels het startpunt vormen dus bezwaar vanuit de industrie valt nauwelijks te verwachten. Het is dus géén nieuwe belasting maar een bestaande die wordt gerelateerd aan groene of grijze energie.
- Motorrijtuigenbelasting. Deze wordt geheel variabel en gebaseerd op:
 - Kilometrage per jaar.
 - CO₂ uitstoot van het voertuig. Zo wordt het ook voor particuliere rijders interessant om hybride of elektrisch te gaan rijden.

- Bijtelling van de leaseauto. Deze wordt ook gebaseerd op CO₂-uitstoot maar meer gedifferentieerd. In de regeling is ruimte voor een aanpassing van de stroomteruglever vergoeding, waardoor energie-opslag wordt bevorderd.

Duurzame innovatie stimuleren met een robuust ontwikkelingsfonds

De duurzame economische transitie die Nederland wil, levert veel op, maar vergt wel investeringen. Om de financiering van duurzaam materiaalgebruik en energiebesparing en -conversie te faciliteren ontwikkelt het rijk NL-Invest tot een Ontwikkelingsbank voor Innovatie en Duurzaamheid. Naast geldverschaffing helpt deze bank ook bij cofinanciering, borgstelling, projectontwikkeling en projecten-bundeling. Voor dit revolverende fonds wordt € 10 miljard startkapitaal ingebracht vanuit overheid, ECB/EU, pensioenfondsen en andere bronnen.

Duurzame transparantie

Elk pensioenfonds vermeldt in zijn jaarverslag hoe in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu, klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen (Pensioenwet, artikel 135 lid 4). Hetzelfde artikel zal worden opgenomen in de wetgeving voor Banken en Verzekeraars. Ook voor overheden, centraal, regionaal en decentraal, wordt in de komende kabinetsperiode toegewerkt naar een dergelijke verslaglegging. Transparantie betekent ook dat internationale organisaties helder maken in welke landen zij welke transacties doen en waar en welke belastingen zij betalen.

Brede welvaart

In het jaarlijkse Verantwoordingsdebat rapporteert het kabinet aan de Tweede Kamer volgens het Brede Welvaartsbegrip, om dit debat over de 'stand van het land' ook evenwichtig te voeren en eventueel te kunnen bijsturen om de resultaten verder te verbeteren. Bij Prinsjesdag formuleert het kabinet de verwachte resultaten van haar plannen voor het komend jaar in termen van Brede Welvaart. Het kabinet gaat hierover ook in het Europese semester rapporteren.

Over Dopp

Commissies en netwerken van VVD, CDA, D66, GroenLinks, PvdA, SGP, PvdD en ChristenUnie voeren sinds 2008 geregeld overleg, genaamd het Duurzaamheidsoverleg Politieke Partijen. Integrale voorstellen in 2010 leidden tot het SER akkoord, voorstellen in 2012 ondersteunden het regeerakkoord 2012, voorstellen in 2015 ondersteunden de energietransitie discussie van wetenschappelijke bureaus en partijen.

Voorbehoud

De duurzaamheidscommissie van de ChristenUnie maakt graag een voorbehoud met betrekking tot de landbouwparagraaf.

Contact:

Gijs Dröge, gdroge@liberaal-groen.nl; 06 53177112